

POLITIEK

KUNST

GENDER

ETHIEK

KERK & CULTUUR

4-5

Oud- en Nieuw- Katholiek

Een 'beweging' in woelige tijden

'Een stokpaard van formaat'

6-9

Kerk & Kunst: Losgezongen?

Over liederen, muziek, interieur en meubilair

'Teksten van Stastok'

10-13

Kerk & Politiek

Richtinggevende kerk?

'Hoeveel pastores lunchen er nu met de wethouder?'

14-17

Kerk en Ethiek

'Meer dan het gewone' en de waarde van het menselijk bestaan

'Boter bij de seculiere vis'

18-21

Kerk en Gender

Verlost van het lichaam?

*'Individualisme is geen basis voor een geloof dat een boodschap heeft aan de cultuur'***En verder:****Column**

Strekken of buigen 3

En dan nog dit

Boek, Verkeer, Verleidingen 3

Service

Berichten, agenda en colofon 22

De Achterkant

St. Paul's Cathedral 24

Kerk & Cultuur

Redactioneel

We kregen veel positieve reacties op de vorige uitgave, waarin we, als voorbereiding op de reflectiedag in Hilversum, zeer diverse oud-katholieken aan het woord lieten over hun beleving van geloof en kerk. En dan is het toch prettig om te merken dat dit blad ook echt gelezen wordt... **(Dat rechtvaardigt ook de brief die u bij deze uitgave vindt en die u aanspoort uw financiële bijdrage niet te vergeten!)** Het bleek ook uit het feit dat zich drie keer meer mensen aanmeldden om op de reflectiedag mee te praten dan zich voor het verschijnen van het nummer hadden aangemeld. Zo onderhielden ruim 80 mensen zich in september over het wezen van de kerk en leverden daarmee voldoende brandstof voor de komende herderlijke brief van de bisschoppen.

Voor de editie die u nu onder ogen heeft, besloten we een spade dieper te steken en eens te onderzoeken, welke relatie wij als kerk (landelijk, in de parochies en als individuele gelovigen) nu eigenlijk hebben met de wereld om ons heen. Een van de belangrijkste peilers onder het bestaan van een 'lokale kerk' is immers haar inbedding in de 'lokale cultuur', zo wordt ons door de bisschoppen onvermoeibaar voorgehouden: 'Een kerk kan slechts haar roeping vervullen, als ze in directe en levendige verhouding staat tot de cultuur, waarin zij leeft.' 'Goed', vroeg de redactie zich af, 'maar hoe staat het daar dan mee in de praktijk?' We zoomden in op vier gebieden en vroegen kenners en betrokkenen om daar hun licht eens over te laten schijnen.

Bij wijze van inleiding citeren we op pagina 4 en 5 ongegeneerd uit het boek dat aartsbisschop Joris Vercammen vier jaar geleden schreef over de spiritualiteit van de Oud-Katholieke Kerk en de relatie met haar omgeving; Emile Verhey bespreekt hoe de kunst in de kerk haar plaats moet bevechten en Adrie Paasen vertelt hoe in de parochie Groningen tenminste één slag in die strijd werd gewonnen; dominee Ari Troost legt de oud-katholieke houding ten opzichte van sekse en gender onder een kritische loep; ethicus Theo Boer en ouderengeneeskundige Nienke Nieuwenhuizen nemen de maat van de kerkelijke bemoeienis met medisch-ethische vragen, met name rond het levenseinde en Patrick Groenewegen spreekt zich uit over de bemoeienis van de kerk met de politiek, waarbij we nog even terugblikken op hoe dat vroeger ging.

Vier grote thema's in één nummer; het resultaat is natuurlijk bijzonder onvolledig en doet aan geen van alle volledig recht. Maar het is een begin van een debat dat verder kan gaan. Vandaar dat we ook weer op u een beroep doen met de vraag: Over welk van deze 'cultuurgerelateerde' onderwerpen zou u meer willen lezen in volgende edities? Of heeft u de behoefte om een heel ander thema aan te dragen, dat we hier nog niet hebben aangeboord? Op de website van de landelijke kerk openen we een klein onderzoekje, waarin u dat aan kunt geven: www.okkn.nl/?b=189 We nodigen u er graag toe uit!

De redactie

Strekken of buigen?

Column Leonie van Straaten

Vanmorgen stond ik rustig in een kast te kijken en toen ging er opeens een zenuw bij mijn linker schouderblad vastzitten. Heel pesterig, centimeter voor centimeter, kroop de pijn er doorheen en bleef waar die was: in mij. Ik kon niets doen zonder pijn en dat gold zelfs voor het ademen. Ik kreeg het letterlijk benauwd.

Na de eerste schrik wist ik uit ervaring dat ik moest onderzoeken hoe ik het beste kon bewegen. Ik probeerde te strekken, te wiebelen, van alles. Het duurde een tijdje, maar eenmaal beneden in de keuken aangekomen ging ik voorover hangen en warempel: geen pijn én ik kon weer ademen. Ik hing ontspannen voorover terwijl ik instructies gaf aan Jeroen over het koken van de havermout. Heerlijk was het, zonder pijn! Inmiddels is de pijn grotendeels weggetrokken en dat is een hele opluchting.

Het begin van deze dag doet mij reflecteren op het voorover hangen: door mezelf over te geven, is de pijn verzacht. Het lichaam wijst me een weg naar beterschap en dat is toch prachtig?

Is dit ook toepasbaar op andere terreinen van mijn leven? Op de grote thema's in kerk en wereld? Misschien wel. Want wanneer we vasthouden aan de pijn en de eigen kwetsuren, wordt het steeds moeilijker om te bewegen. Situaties en relaties lopen vast. Wie kent dit niet? Maar als we onderzoeken hoe we kunnen bewegen mét de pijn, misschien dat we dan een levenshouding vinden waarin we op adem komen, bewegelijker worden en de pijn afneemt.

Als ik kijk welke houding mij vanmorgen adem gaf, dan zie ik die buiging weer voor me. Het geeft inderdaad fysiek ruimte, want de onderste ruggenwervels gaan een klein beetje openstaan en dat geeft ruimte. Maar overdachtelijk gesproken, ervaar ik hierin ruimte voor de ziel: ik buig het hoofd, uit eerbied voor de a/Ander, in het besef dat het niet alleen om mij gaat. Door te buigen kom ik op adem, waarna ik op nieuwe wijze uitzie naar de a/Ander, mij kan uitstrekken in een nieuw verlangen. Zo bewegelijk worden genereert hoop in de kerk, in de oecumene, in de wereld – daar zie ik wel wat in.

Dus voor mij is er geen keuze, ik zal strekken én buigen!

Oud- en Nieuw Katholiek

Aartsbisschop Joris Vercammen in citaten

Redactie

In 2011 schreef aartsbisschop Joris Vercammen zijn boek *'Oud en nieuw-katholiek. De spirituele zoektocht van die andere katholieken'*. Daarin poogt hij het 'eigene' van de Oud-Katholieke Kerk in onze dagen van diepgang te voorzien. We mogen daarbij rustig stellen dat hier door een van de voormannen van onze kerk een stokpaard van formaat wordt bereden: in alle ontmoetingen, waar het de oud-katholieke spiritualiteit betreft en in vrijwel alle teksten die uit zijn pen vloeien

is dit zijn frequent gezongen refrein: 'De Oud-Katholieke Kerk is niet alleen een confessie, maar onderdeel van een beweging, die zich verhoudt tot en zich dient te verstaan met de omringende cultuur'. Hoog tijd om die 'verhouding tot onze cultuur' eens wat meer voor het voetlicht te brengen. Is dat een levende zaak of alleen een vrome wens? Zien we ons (als landelijke kerk, als parochies en als individuele gelovigen) inderdaad in een levende en levendige verhouding staan tot

de cultuur om ons heen? Hoe beïnvloedt of verandert dat ons denken en doen? En in hoeverre heeft 'de cultuur' er besef van dat ze bevrraagd wordt vanuit de kerk? Op welke gebieden van dat uitgestrekte begrip 'cultuur' zou onze kleine kerk moeten 'aanslaan' en een dragende stem moeten ontwikkelen? Voordat de vier thema's aan bod komen, eerst hiernaast maar eens een aantal citaten uit zijn boek (dat overigens natuurlijk beter als geheel gelezen kan worden...)

pag 7

Uiteraard proberen we niet het verleden te herhalen, maar stellen we ons de vraag of het geloof van nu nog steeds klopt met de oorsprong. Het gaat erom de dynamiek van toen de ruimte te geven in het leven van nu. Daarbij willen we dicht bij de mens en de wereld blijven. We willen een kerk zijn die met beide benen op de grond staat. Geloof gaat immers over de wijze waarop je in het leven staat, in het leven zoals het is.

pag 9

Wij als oudkatholieken staan midden in deze complexe realiteit. We voelen ons bijzonder verbonden met Nederland. We willen ons land, samen met anderen en met het evangelie in de hand, opbouwen tot een thuis voor een grote diversiteit aan bewoners. Als Nederlandse katholieken hebben wij de religieuze tolerantie hoog in het vaandel staan. Bovendien zijn wij overtuigde voorstanders van de noodzakelijke autonomie van de lokale Nederlandse kerk als gemeenschap van alle christenen die hier wonen.

pag 10

Vandaag de dag kun je stellen dat de Oudkatholieke kerk van Nederland een traditionele kerk is. Niet in de zin van 'behoudend', maar als voortzetting van de kerk die aan het einde van de achttiende eeuw door Willibrord gesticht werd. Zij ontleent haar identiteit (gedeeltelijk) aan een open christelijke traditie, waarin de relatie tussen geloof en wereld (wetenschap, cultuur, politiek en maatschappij) een centraal gegeven is.

pag 11

Wie dus de Oudkatholieke Kerk beschouwt als een confessie naast alle andere confessies, dwingt haar in een isolement en ridiculiseert haar bestaan. De Oudkatholieke Kerk van Nederland hoort thuis in de brede katholieke beweging, waartoe ook bepaalde meer 'open' rooms-katholieken en 'ondogmatische' protestanten behoren. In die zin is de Oudkatholieke Kerk naast kerk ook een 'beweging' die mensen verzamelt rond bepaalde idealen van kerk-zijn.

Joris Vercammen: *'Oud- en Nieuw-Katholiek. De spirituele zoektocht van de andere katholieken'* 2011 Valkhof Pers. <http://www.okkn.nl/webwinkel/114/>

pag 33

Verkondigen houdt dus in dat je de heilsboodschap naar deze tijd haalt. Dus kan de kerk het verhaal van Jezus niet doorgeven zonder zich ook zelf in de samenleving en de cultuur te wagen. Wat mensen denken en doen, wat ze motiveert en gaande houdt, wat hen ontmoedigt en verdriet doet, wat aan goed en kwaad, twijfel en geloof in de samenleving voorhanden is: de kerk dient ermee vertrouwd te zijn.

pag 35

De ontcijfering van de wereld mag natuurlijk geen theoretische aanpak blijven. Het moet leiden tot concrete daden. Een 'heilige verantwoordiging' over aangedaan onrecht is alleen authentiek als ze ook uitmondt in actieve solidariteit. Het gaat immers om het vooruit brengen van het Koninkrijk!

pag 47

Een tweede voorwaarde om als kerk nog geloofwaardig te zijn is het aangaan van een oprechte dialoog met de hedendaagse cultuur en maatschappij. En dat is meer dan een 'leverancier' van waarden en normen willen zijn. Dat zou namelijk gemakkelijk kunnen onttaarden in een moralistische opstelling waarvan weinig inspiratie uitgaat. Kerken zouden meer moeten ingaan op wetenschappelijk discussies en ontwikkelingen. De rol van wetenschappelijk inzicht en technische ontwikkelingen is immers van centraal belang in onze samenleving. Kerken zouden zich hierin kunnen mengen vanuit een optimistisch geloof dat in deze ontwikkelingen de creativiteit van de Schepper te bespeuren valt, uiteraard vermengd met allerlei 'menselijke ruis', die eveneens benoemd moet worden.

pag 125

De boodschap die het christendom in een cultuur kan brengen is dat mensen er zijn voor elkaar, zoals God er is voor de mensen. Het betreft een boodschap van solidariteit, die de wereld meer leefbaar en daarbij ook menselijker maakt. Het christendom heeft trouwens een neus ontwikkeld voor het opsporen van allerlei tekenen van liefde in een cultuur en tussen mensen. Het ziet die sporen als verwijzingen naar de werkzame aanwezigheid van de Verrezenen in onze realiteit. De relatie tussen christendom en cultuur is een dialoog. Het christendom brengt dus niet alleen een boodschap, het is ook bereid een boodschap te ontvangen. Uitgangspunt daarbij is de acceptatie van de ander zoals die is, ook van de andersgelovige.

Losgezongen van de cultuur?

Over muziek, liederen en kerkinterieur

Emile Verhey

‘**W**at mensen denken en doen, wat ze motiveert en gaande houdt, wat hen ontmoedigt en verdriet doet, wat aan goed en kwaad, twijfel en geloof in de samenleving voorhanden is: de kerk dient ermee vertrouwd te zijn.’ Aldus Joris Vercammen in zijn boek ‘Oud- en nieuw- katholiek’. Zou zich dat dan ook niet alleen kenbaar moeten maken in de woorden die er door en in de kerk gesproken worden, maar ook in de muziek, de liederen en zelfs in de wijze waarop het kerkgebouw is ingericht?

Op Open Monumentendagen is succes verzekerd: veel kerken ontvangen honderden mensen, die langer of korter een blik werpen en soms oprecht geïnteresseerd zijn, maar of ze ook een indruk krijgen van wat er in zo’n gebouw eigenlijk gebeurt? En zal een onbevange passant op de zondagochtend nu echt worden aangesproken door de woorden en de muziek die hij of zij te horen en te zingen krijgt? Een verkenning.

Talloos de liederen

‘Talloos de liederen, talloos al die nog niet geschrevene: ook de nu nog niet levenden zetten de dankzegging voort.’ Zo dichtte Willem Barnard in het eerste couplet van het lied dat onder nummer 986 is opgenomen in het supplement bij het Oud-Katholiek Gezangboek. Barnard wijst erop dat er nog talloze liederen geschreven zullen worden, gezongen en deels ook weer vergeten. Hij relateert hiermee ook zijn eigen werk en grote naam als tekstdichter. Je zou hieraan kunnen toevoegen: talloos de liederen, die de afgelopen dertig jaar wel geschreven zijn, maar bij ons niet of nauwelijks

worden gezongen. Want dat is de makke, ons kloeke Gezangboek oogste verbazing toen het verscheen in 1990 – wat een rijkdom en variëteit- maar maakte het ook voor jaren onmogelijk om later geschreven liederen eens aan de tand te voelen. En geconstateerd moet worden dat de inhoud van de dikke turf bij verschijnen al redelijk conserverend was. Lieder met boeiende ritmische elementen zijn er weinig te vinden en de vaak brave wijzen lijken zich weinig aan te trekken van de ontwikkelingen, die de muziek (zowel klassiek als populair) in de twintigste eeuw heeft doorgemaakt. En wat tekst betreft waan je je soms op bezoek bij de familie Stastok. Hoewel veel liederen mij lief zijn, is het geen wonder dat jongeren zich zullen afvragen in welk universum ze nu terecht gekomen zijn, wanneer ze een liturgie mee willen vieren.

Een paar jaar geleden werden er op initiatief van de Raad voor de Kerkmuziek vier nieuwe missen geschreven. We gaan te rade bij een van de componisten, Wijnand van Klaveren. Op de vraag of onze kerkmuziek niet is los gezongen van de cultuur, zegt hij dat er wel een onderscheid gemaakt moet worden tussen wat we maar ‘kunstmuziek’ zullen noemen en gebruiksmuziek. Franz Schubert schreef bijvoorbeeld de *Kleine Deutsche Messe*, die met bescheiden middelen kan worden uitgevoerd door een kerkkoor, maar de grote missen zijn concertante stukken, alleen bereikbaar voor geschoolde of professionele zangers. Het Requiem van Berlioz of de *Missa Solemnis* van Beethoven zijn hoogst persoonlijke religieuze statements van de componisten en geen gebruiksmuziek voor de

liturgie. De motetten van Bruckner slaan daarnaast weer een goede brug tussen kunst- en gebruiksmuziek. En er is meer goede *middle of the road* muziek geschreven, die goed in het gehoor ligt en niet al te hoge eisen stelt aan de uitvoering. Anderzijds oogst een organist, die hedendaags repertoire speelt, vaak niet veel bijval.

Oud-katholieke werkplaats

Voor Wijnand was het schrijven van de Sint Nicolaasmis min of meer een uitstapje, hoewel hij als organist en pianist jarenlang in kerkdiensten van verschillende richtingen werkzaam was. Het mooiste, zo zegt hij, zou het zijn wanneer er een eigen oud-katholieke werkplaats zou zijn, waar verschillende toon- en tekstdichters een eigen stem zouden kunnen ontwikkelen. Een plek waar geschaafd kan worden aan het repertoire, vergelijkbaar met het duo Oosterhuis – Oomen, dat een plek had met een constante vraag naar nieuwe liederen en zo een eigen geluid kon ontwikkelen. Hoewel Wijnand ook wel kan uitkijken naar een nieuw oud-katholiek gezangboek, wijst hij ook op de grote moeilijkheid van de selectie. Het Nieuwe Liedboek van de PKN kon alleen tot stand komen als een compromis met liederen van verschillende tradities. Zolang er geen nieuw oud-katholiek boek verschijnt (als het er ooit van kan komen), zou ik willen aanbevelen dat we wat vrijmoediger over de schutting kijken en beproeven wat er elders voor moois geschreven is. De teksten sluiten misschien ook wat beter aan bij wat de hedendaagse mens zoal denkt, voelt en ervaart. In dat verband werd

Wijnand van Klaveren (1975) arrangeert onder andere voor het Amsterdams Sinfonietta, Breder dan Klassiek Projecten en het Nationaal Kinderkoor. Hij componeerde kerkmuziek voor de IKON, de Oud-Katholieke Kerk (de Sint-Nicolaasmis) en een mis voor bariton en orgel in opdracht van het Orgelpark. Meer informatie: www.wijnandvanklaveren.nl

Schildering van Paul Determeijer, oud-katholieke St. Vituskerk, Hilversum

een bescheiden begin gemaakt met het speciaal bijeen gezocht materiaal voor de zondagen van de Advent 2016, dat in het aartsbisdom ter beschikking werd gesteld voor gebruik.

Kerkinterieur

Al eerder werd in dit blad melding gemaakt van het verschijnen van het boek *Kerkinterieurs* in Nederland, een samenwerking van het Museum Catharijneconvent en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Daarvoor zijn honderd iconische kerkinterieurs uit de afgelopen vier eeuwen beschreven en gefotografeerd, waaronder een viertal uit onze eigen kerk. Van Romaanse tot naoorlogse bouwwerken, ieder met eigen stijl en atmosfeer.

Wat in verreweg de meeste oud-katholieke kerkinterieurs opvalt, is het ontbreken van iedere vorm van moderne of hedendaagse vormgeving. Schilderijen en houtsnijwerk te kust en te keur, stammend uit de zeventiende tot de negentiende eeuw, maar het is vergeefs zoeken naar een hedendaagse piëta of modern crucifix. Kom je in het buitenland geregeld geslaagde combinaties tegen van eeuwenoude gebouwen met hypermodern liturgisch meubilair, dat is bij ons niet te vinden. Uitzondering vormt de Leidse kerk, waar iedere wand vol is geschilderd door de anarchistische schilder Chris Lebeau, maar dat is toch al weer van negentig jaar geleden. Verder in de kerk van Hilversum de twintigste-eeuwse muurschilderingen van Paul Determeijer, maar

dan ben je er haast wel. Is er geen ruimte voor in de hoofden of in de kerk zelf? Feit is dat veel kleinere kerken een opgestopte indruk maken, waar bijkans heilige vesperstoelen onevenredige ruimte in het priesterkoor innemen. Nu ben ik zelf een groot voorstander van het behoud van ons religieus erfgoed, maar het kan ook flink in de weg zitten. Durf eens wat weg te halen, al of niet tijdelijk! Er was eens een bisschop die voorstelde dat bij iedere aanvraag voor een grote restauratie van een kerkgebouw bedongen moest worden dat een percentage van de bouwkosten werd besteed aan de aanschaf van een modern religieus kunstwerk. Het is er nooit van gekomen. Of zou het door het ‘democratisch’ gehalte van onze kerk komen? Wanneer de hele gemeente inspraak moet hebben, wordt het wel moeilijk. Ach, legio nu beroemde meesters uit vergane eeuwen hadden soms moeilijkheden met hun opdrachtgevers. Hoeveel kruisafnames zouden er wel niet mee terug zijn gegaan naar het atelier, omdat de bisschop er niet tevreden over was?

Kentering?

Heel voorzichtig zien we hier en daar toch verandering komen: in Middelburg en Hengelo werden nieuwe (oude) kerkgebouwen opnieuw ingericht, met smaak en zonder gebruik van erfenissen uit het depot. En nu is er dan Groningen, waar een bestaand kerkgebouw eerst onder architectonische leiding werd omgetoverd in een moderne, strakke en toch devotieele ruimte, waarin kort geleden ook het nieuwe liturgische meubilair is geplaatst. Adrie Paasen, die zeker niet onkritisch stond ten opzichte van de kerkinrichting, schrijft daar op de volgende pagina’s enthousiast over. Het kan dus wel, ook bij ons. Laten we pleiten voor wat meer ruimte voor hedendaagse vormgeving.

De visioenen van Leo Cahn

Het liturgisch meubilair van de Sint Martinuskerk

Adrie Paasen

Daar staan ze dan, in de pas gewijde Martinuskerk in Groningen: altaar, ambo en doopvont. Drie kunstwerken, of eigenlijk één kunstwerk, want hoewel ze verschillen in vorm en kleuren en op enige afstand van elkaar staan, hebben ze dezelfde uitstraling en zijn ze met onzichtbare draden verbonden. Drie blokken: massief en tegelijk open, met holtes als ingangen van grotten, die de bezoeker lokken. Maar laten we die verleiding weerstaan en eerst naar de buitenkant kijken. Tegen een witte ondergrond liggen tientallen lagen in golven op elkaar, naast elkaar, soms horizontaal, soms schuin, soms bijna verticaal. Tere tinten, lichtblauw, roze, grijs, lichtgroen, soms geel, afgewisseld met donkerder kleuren: donkerblauw, donkergroen, donkergrijs, soms zwart. De ambo heeft een roze uitstraling, de doopvont heeft veel sterke, donkere kleuren. De kleuren zijn niet egaal, maar doorspikkeld, doo-derd, alsof er kleine steentjes en andere voorwerpen door gemengd zijn, alsof er meer lagen door elkaar heen gekropen zijn.

En dan nu die ingangen: holtes, gangen, met gegolfde lijnen, die de ogen en de verbeelding richten op wat daar, onzichtbaar, in de diepte schuilt: geheimen, verborgen schatten. Ze zijn grillig, golvend, verschillend van formaat en vorm, langwerpig en wijd, of smal, als grotten in bergwanden. Uit de kloven straalt een zacht licht, roze, wit, mysterieus. Voor het oog sluiten de holtes in doopvont,

altaar en ambo op elkaar aan, alsof je van het ene gangenstelsel kunt doorlopen in het andere. Op de meubels: glas. Mooi, dik glas, prachtig van vorm. Op het altaar een glasplaat, op de ambo een glazen lezenaar, op de doopvont een glazen schaal.

Geworteld in de ruimte

Voordat we toetreden voor nadere beschouwing,

dienen we iets te zeggen over de ruimte waarin de meubels staan, de kerk die ontworpen is door architect Roy van Mechelen. Die is sober: strakke, witte wanden, een grijze plankenvloer en moderne, bolvormige, witte lampen. Toch zijn er elementen die associaties oproepen met oude kerken en kathedralen, herinneringen aan het verleden: glas-in-loodramen, bogen. De meubels, die ontworpen en gemaakt zijn in overleg met de architect, staan op de vloer alsof ze er gegroeid zijn, in harmonie, maar tegelijk in contrast met de sobere omgeving. Door de moderne uitstraling schemeren oeroude mysteriën.

Het moment waarop we dichterbij mogen komen is aangebroken. We lopen om de werken heen, bekijken ze van alle kanten, iedere zijde biedt weer andere lijnen, kleuren, grotten, in een oneindige variatie. We buigen ons voorover om in de gangen te kijken, we willen verder kijken dan mogelijk is.

We lopen van het ene meubelstuk naar het andere, we kunnen er niet los van komen, de fascinatie houdt ons in haar greep...

Techniek en bevlogenheid

Het is bijna ontnuchterend om het verhaal achter deze kunstwerken te horen. Leo Cahn, die zijn opleiding genoten heeft aan de Rietveld Academie, had al enige tijd artistiek succes als zilversmid, toen hem gevraagd werd een ring met een uitklapbaar mesje te maken voor een film. Er volgden meer opdrachten. Hij heeft jarenlang special effects voor films gemaakt, zowel in Nederland als in Italië. Hij heeft een hoofd afgehakt in de film *De lift*, Monique van der Ven zwanger gemaakt, Tom Hofman een oog uitgestoken en Dirk Seelenberg opgehangen, om maar een paar voorbeelden te noemen. Zijn verhaal over de schepping van het liturgisch meubilair gaat over een ijzeren geraamte, onderbroekenelastiek, schuimrubber, lagen van cement,

waarin kleurstoffen zijn aangebracht. Al dit technisch kunnen, al die materialen en al zijn artistiek talent, heeft Leo Cahn ingezet voor een hoog doel: het scheppen van schoonheid, de schoonheid van ouderdom en slijtage, de schoonheid van een canyon, een uitgesleten grot, waar water met zand en stenen doorheen gestroomd is, waardoor een speciale slijtage met een golfeseffect ontstaan is; de schoonheid van een landschap: *The Wave* in Utah, een gebied met een soort zandsteen, dat heel mooi afgesleten is in duizenden dunne lagen met verschillende kleuren. Die beelden stonden Leo Cahn voor ogen toen hij zijn werk creëerde: visioenen van schoonheid, gematerialiseerd in cement.

Op en in het meubilair zijn kleine schatten te vinden: schelpjes, fossielen, bijvoorbeeld een slakkenhuis. Ergens binnenin zit een bergkristal; de kunstenaar wil niet zeggen waar en we hebben het nog niet gevonden.

Leo Cahn wilde in het liturgisch meubilair de schoonheid van ouderdom en slijtage benadrukken. Niet meer en niet minder. Dat neemt niet weg dat iedereen er van hem zijn of haar eigen associaties bij mag hebben. Bij mij komen, als ik de meubels aanschouw, gedachten op over de kerk, opgebouwd uit verschillende lagen, uit het verleden, in het heden, oud en versleten, maar altijd nieuw en fascinerend, veelkleurig, mysterieus, de bewaarster van een schat, waarnaar wij altijd blijven zoeken.

Wilt u het liturgisch meubilair met eigen ogen zien? Het komt natuurlijk het beste tot zijn recht in een viering. U bent van harte welkom op de eerste, derde en vijfde zondag van de maand om 11.00 uur. Meldingen van eventuele open kerkmiddagen komen op de website van de parochie: [groningen.okkn.nl](http:// groningen.okkn.nl). In het laatste nummer van het parochieblad staan twee artikelen naar aanleiding van een uitgebreid interview met Leo Cahn. Het parochieblad is ook op de website te vinden.

Kerk en politiek horen bij elkaar

Hoeveel pastores lunchen eigenlijk met wethouders?

Inge van Maaren

Is het gebruik van kernwapens een geoorloofd middel ter verdediging? Een vraag die teruggevonden kan worden in de archieven van de Synode, namelijk in de discussienota die de synodalen voorgelegd kregen in november 1980. De zeven pagina's tellende nota was bedoeld om een bijdrage te leveren aan de 'discussie rond de standpuntbepaling ten aanzien van de kernbewapening als onderdeel van de gehele bewapeningsproblematiek.' Een politiek onderwerp op de Synodeagenda. Volstaat hier een punt of is een uitroepeteken op zijn plaats? (zie inzet, p.13) We gaan in gesprek met iemand die vertrouwd is met zowel de kerk als de politiek.

'Politiek is het beïnvloeden van menselijk gedrag. Door bijvoorbeeld wetgeving, debat, partijprogramma's. Politiek is mensen in beweging zetten en kerken kunnen daarin van betekenis zijn.' Gesprekspartner is Patrick Groenewegen, de locatie café Dudok, recht tegenover het Binnenhof, het hart van de Nederlandse politiek. 'Nou,' zegt Patrick, 'politiek speelt zich wat mij betreft vooral lokaal af, daar waar je woont, waar je werkt, waar je leven zich afspeelt. Oftewel politiek is overal.'

Heilige huisjes

De wereld om ons heen bevindt zich volgens Patrick op een kantelpunt. Een verschuiving van de focus op economische groei, kapitalisme, baan zekerheid en iedereen aan het werk naar een samenleving die veel meer zpp'ers kent, van niet hebben maar zijn en geen strikte hiërarchie. Van niet meer jarenlang één baan tot je pensioen,

maar flex op allerlei werkplekken en zelf je sabbaticals inplannen. Relaties duren niet perse tot de dood ons scheidt, gezinnen komen voor in allerlei samenstellingen en andere culturen zijn niet exotisch, maar maken deel uit van onze maatschappij.

Patrick merkt op dat het huidige politieke systeem vaak in paniek schiet bij dit soort veranderingen; mensen moeten in een bepaald stramien blijven, oftewel *law and order* wordt toegepast bij afwijkend gedrag. 'Binnenslands is er weinig te merken van de internationaal geroemde *Dutch Approach*, de wijze waarop onze troepen in Irak en Afghanistan contacten zoeken en in de harten en gedachten van de mensen daar gaan zitten. We vinden dat voor hier en nu blijkbaar niet passen, het wordt negatief geframed als 'thee drinken'. Maar ik krijg er een knoop van in mijn maag als ik bijvoorbeeld zie hoe gereageerd wordt op de rellen in Zaan-dam. Wat ik belangrijk vind is een stap vóór zo'n ontlading: bewustzijn creëren. Met hoeveel van die groepen mensen heb jij vriendschappen? Met hoeveel van die minder bekende collega's ga jij ook gewoon lunchen? Met andere woorden: hoe creëer je begrip voor elkaar? Hoe sta je in contact met andere culturen en gemeenschappen? Of leven we langs elkaar heen en storen we ons aan elkaar?

Samenleven is een werkwoord en vraagt dus een inspanning. Een voorbeeld uit mijn parochie is een Syrische jongen, een vluchteling, die zijn verhaal kwam vertellen. Hij praatte over zijn leven in Aleppo en wij leerden daarvan. Hij had het onder andere over de kerstboom, die met kerst bij hen

thuis stond. Zij, moslims, vierden zo mee met hun christenburen. Jouw feest is mijn feest. Daar is niets softs aan, misschien is het juist wel sterk, omdat je je eigen heilige huisjes durft te onderzoeken en je angst aan de kant zet.'

Vrees niet

'Het is het met elkaar omgaan van heel diverse mensen waarin kerken ervaring hebben. Aandacht voor de persoon, luisteren naar elkaars verhaal, vinden wat bindt en daarin verder gaan. Parochies kunnen plekken zijn waarin die verhalen gehoord worden, waarin mensen betrokken worden in elkaars leven. Het gaat dan om de ander te zien als persoon, niet als iemand met een etiket. Angst is wat veel mensen anders doet reageren dan ze normaal zouden doen. "Al die vluchtelingen, het zijn er teveel!" wordt dan geroepen. Kijken we naar de cijfers, dan is het aantal vluchtelingen vanuit de Balkanoorlog in de jaren negentig veel hoger dan het aantal mensen dat nu om onderdak vraagt. Wat maakt dan dat de bereidheid om mensen op te nemen nu minder is? Waarin zit de angst? Vrees niet, zegt Jezus. Dat is voor mij een krachtige uitspraak. Investeer in relaties en doorbreek het collectieve systeem van angst. Heeft iemand een naam en een gezicht voor je, dan wordt hij of zij een bekende. Er ontstaat dan een nieuw verhaal. Beïnvloed elkaar met goede verhalen! Die Syrische jongen die bij ons in de kerk was, zei dankbaar te zijn voor de kansen die hij nu kreeg en vertelde dat hij gaat studeren en werk gevonden heeft. De kerkgangers die hem gehoord hebben, ontmoeten maandag weer anderen en zeggen dan: 'Wat een verhaal heb ik gehoord, zeg!' en dan verspreidt zich in plaats van een angstverhaal iets heel anders. Verhalen over aanslagen en terreur zijn waar, maar deze goede verhalen zijn ook waar. Beide verdienen de aandacht. Dat is onze opdracht en ons onderscheidend vermogen als christen'.

Lunchen

Gesprek, verbinding, dialoog, verzoening. De kerk heeft wel degelijk iets te bieden aan de politiek. Kijk wat voor impact de paus kan hebben met zijn woordkeus als het gaat over vrede of vluchtelingenbeleid en met wat hij er zelf voor doet. Al jaren geleden riep Patrick in De Oud-Katholiek (het ambitie-nummer uit 2013) de bisschoppen op om jaarlijks te gaan lunchen met de premier. Om mee te praten, nuances aan te brengen en te inspireren vanuit Bijbelse waarden. 'En is er een gesprek tussen politiek en kerk, dan is het belangrijk om

dat openbaar te maken. Plan een persconferentie na afloop van zo'n bijeenkomst en deel wat besproken is. Wij hebben daar in Nederland een soort van kramp in; religie is voor achter de voordeur en moet in de politiek buiten beeld blijven. Onzin, je mag toch inspireren, je mening hebben?

De samenleving is op zoek naar stilte, naar rust, naar erkenning voor het zijn, naar contact met het gevoel. De kerk heeft antwoorden op die vragen uit de samenleving. Dat gegeven lijken we als een groot geheim te koesteren, misschien wel als een

publiek geheim, maar mensen mogen ons inzetten op het moment dat ze vragen hebben waar ze tegenop lopen. De kerk zou haar stem meer moeten gebruiken, meedoen en kleur bekennen. Vergeet niet, dat de kerk eeuwenlang ervaring heeft in caritas, in onderwijs, in het hooghouden van moraal. Het is niet pretentius om dat zo te zeggen, al weet ik natuurlijk ook van het vele waarop het instituut kerk en haar leden zijn aan te vallen, maar die betrokkenheid op de samenleving is waartoe de kerk geroepen is. Leven, samenleven als naasten.

Dat zie je lokaal op allerlei manieren gebeuren. Na de ramp met de MH17 waren in diverse plaatsen kerken open voor een luisterend oor en troost. Tijdens een Pegida-demonstratie in Utrecht boden de kerken een alternatief programma aan. In veel vieringen worden naast de geldcollecte levensmiddelen ingezameld als bijdrage voor de voedselbanken. Onze kerk is present in Calais, misschien wel de meest hopeloze plek van Europa en toch, ook daar is hoop door medemenselijkheid. Al deze initiatieven in parochies en gemeentes zijn verhalen waarin een ander geluid gehoord kan worden. En wat je aandacht geeft, groeit. Zo kan de plaatselijke kerk met haar verhaal bijdragen aan de gemeentepolitiek. Hoeveel pastores lunchen eigenlijk met wethouders?

Vredeslamp

De landelijke kerken kunnen wat zich lokaal afspeelt in groter perspectief plaatsen. In organen als de Raad van Kerken en PAX praten de kerken mee in de politiek en hebben ze een stem in diverse dossiers. Dergelijke overleggen worden regelmatig gehouden, maar zijn niet zo prominent in de publiciteit. Meer zichtbaar voor niet-direct betrokkenen zijn bepaalde acties, zoals de onlangs door PAX in Enschede georganiseerde *Walk of Peace*. De tocht, waaraan ook onze aartsbisschop deelnam, voerde langs kerk, synagoge en moskee. Er werden lampen met de zogenaamde *world peace flame* uitgedeeld, de eerste aan de vertegenwoordiger van de Syrisch-Orthodoxe Kerk. En ook de burgemeester van Enschede, een legerofficier, en anderen liepen

met zo'n vredeslamp. Op de website van de Raad van Kerken kunt u onder de nieuwsberichten van september meer lezen over dit 'gebed met de voeten'. Op diezelfde website ziet u in de agenda aankondigingen staan als 'werkdag vluchtelingen' (12 november) en staat onder Actueel het verslag Overleg in het Torentje. Voorbeelden van hoe de Raad van Kerken betrokken is en wil zijn bij maatschappelijke thema's.

Duurzaam

In gezamenlijkheid met andere kerken neemt de Oud-Katholieke Kerk van Nederland deel aan het politiek gesprek. Ook als initiator van bijeenkomsten laat onze kerk haar geluid horen en wil ze bijdragen aan het maatschappelijk debat. Het uitnodigen van patriarch Bartholomeus is een voorbeeld hiervan. De patriarch verzorgde in 2014 de Quasimodolezing *Faith and Environment: an inspirational perspective*, waarop gereflecteerd werd door oud-minister president Jan-Peter Balkenende. Op het programma van de patriarch stond meer, zoals het bijwonen van een symposium rond milieu en wereldvoedselproblematiek en een ontmoeting met koning Willem-Alexander. Aandacht voor het thema duurzaamheid kreeg een vervolg in de uitgave van het boek *An Ongoing Conversation. The Green Patriarch in the Netherlands* met daarin alle teksten van het bezoek, en - in oktober 2015 - in de ronde tafelbijeenkomst InspiratieTafel over klimaatsverandering. Deze dag werd mede georganiseerd door de Oud-Katholieke Kerk van Nederland. En wie de website van Joris Vercammen bezoekt (abvu.okkn.nl) heeft de meditatie kunnen lezen die de aartsbisschop hield tijdens de conferentie Groengelovig van de Christen Unie in juni jongstleden. Ook op de website van de bisschop van Haarlem, Dick Schoon, zijn reflecties op kerk en samenleving te lezen, zoals de toespraak bij het symposium 'Veertig jaar luchthavenpastoraat' (bvh.okkn.nl).

Aandacht

'Onderschat niet wat de bisschoppen kunnen doen,' zegt Patrick. 'Zij kunnen een thema agenderen en hun visies neerleggen. Ik denk dat er paar grote onderwerpen zijn waarin we als kerk een stem mogen hebben, zoals sociale samenhang van de samenleving, omgaan met minderheden, vrede en oorlog. Die mensen van PAX, hè, die hebben daar veel kennis over. Zo hebben ze alle conflicten in de wereld bekeken en geconcludeerd dat oorlogen door vredesinitiatieven oplossen en doorgaans niet door te antwoorden met bommen. Die vredesinitiatieven bewerken de-escalatie, kijk, daar moeten wij over praten!' De politiek mag een beroep doen op de ervaring van de kerk en de kerk mag de politiek bevragen. Of in de woorden van de aartsbisschop, uitgesproken tijdens het bisschoppeninterview voor De Oud-Katholiek: Wij hebben de deskundigheid om de vraag te stellen: Is dit nou het beste wat mensen kan overkomen?

Met de recente derde dinsdag in september - en ook al daarvoor - horen we van politici uitspraken die richting verkiezingstijd gaan. De partijprogramma's worden geschreven, aangescherpt en bijgevoeld. In onze democratie hebben wij een stem, hebben wij als gelovigen een stem. Staat die stem beschreven in de verkiezingsprogramma's? Daar waar het gaat over waardigheid van leven, de vreemdeling en de menselijke maat in de samenleving? Als individu en gezamenlijk als kerk mogen we die stem best laten horen. Patrick's opmerking blijft hangen: Wat je aandacht geeft, groeit. Een goede politieke gedachte om te onthouden.

Patrick Groenewegen was fractiemedewerker voor het CDA, is zorgondernemer sociale innovatie en organisatie en onder andere penvoerder bij de adviescommissie gezondheidszorg bij de gemeente Den Haag. Hij is tevens voorzitter van de Synode van de Oud-Katholieke Kerk.

1980: Op zoek naar een richtinggevende kerk
De discussienota, opgesteld door de heren A. Caljé, J.H. Giskes en J.P.S. Kamp, werd geschreven naar aanleiding van de actie 'Help de kernwapens de wereld uit, om te beginnen uit Nederland' van het Interkerkelijk Vredesberaad, het IKV. De nota kreeg vijftien minuten tijd op de agenda van de vijf-enveertigste zitting van de Synode op dinsdag 25 november 1980. De notulen vermeldden later dat de Synode de nota aanvaardde en dat men besloot een aparte discussiebijeenkomst te organiseren op 28 april 1981. Zo'n vijfenveertig deelnemers,

onder wie de drie bisschoppen, kwamen in april bijeen rond dit maatschappelijke vraagstuk. De Oud-Katholiek publiceerde in de editie van die maand een artikel met argumenten voor en tegen het IKV standpunt. In de inleiding op de discussiedag meldde een van de opstellers dat het wat het IKV betreft om een politieke actie gaat, dat er predikanten zijn die het IKV verwijten dat het langs wereldse machtspolitieke lijnen optreedt en dat het gevaar voor constantinisme (vereenzelviging van kerk en staat) dreigt. In zes groepen praatten de aanwezigen verder over de discussiepunten.

Enkele opmerkingen uit de rapportering:

- Kernwapens zijn onaanvaardbaar. De kerk moet haar stem laten horen om de bevolking te mobiliseren, de ernst te doen onderkennen en perspectieven te bieden.
- Het IKV standpunt wordt in essentie aanvaard, maar over uitwerking kan de groep niet één mening vormen.
- Kerken hebben door hun grenzen overschrijdende contacten de mogelijkheid om het internationale wantrouwen weg te nemen en ontwapeningspogingen te stimuleren.
- De kerk is de enige plaats waar internationaal het vijandbeeld kan worden herzien.
- Plaatsing van kernwapens in Nederland is noodzakelijk; ontwapening(sgesprek) op basis van machtsevenwicht.
- De christen heeft grote maatschappelijke verantwoordelijkheid.

De discussiedag werd aldus samengevat: 'De vergadering adviseert de Synode aan het Episcopaat te verzoeken om het IKV-standpunt onder de aandacht van de leden van de kerk te brengen en dit daarbij te voorzien van kanttekeningen, waarbij met name de risico's en nadelen die daaraan verbonden zijn, duidelijk worden aangegeven, opdat de leden van de kerk verantwoord hun standpunt kunnen bepalen.' Geen besluit dus en geen verklaring of resolutie, maar een genuanceerde weergave van alle meningen', aldus een opmerking uit die periode.

Meer dan het gewone?

Over christelijke medische ethiek

Theo Boer

In zijn boek *Christ and Culture* beschrijft H. Richard Niebuhr drie mogelijke relaties tussen het christendom en de cultuur. In de eerste, ‘Christus van de cultuur’, benadrukt de kerk het positieve van culturen. Zij blaast waar nodig haar partij mee en mijdt de confrontatie. Het tegenbeeld is ‘Christus tegen de cultuur’. Volgens deze visie staat de christelijke boodschap per definitie haaks op welke cultuur dan ook en doen christenen er goed aan om zich in afwachting van de komst van het Godsrijk in ‘contrastgemeenschappen’ te organiseren: gemeenschappen waarvan iedereen kan zien dat zij ‘meer dan het gewone’ belichamen. Hoe verschillend ook, beide visies worden gekenmerkt door de afwezigheid van een echte wisselwerking tussen kerk en cultuur; de eerste heeft zelden kritiek op de cultuur, de tweede acht haar zo verdorven, dat kritiek zinloos is. Niebuhr beschrijft daarom een derde verhouding: ‘de kerk van het midden’, één die met behoud van identiteit en boodschap actief en

kritisch aan de cultuur deelneemt. In die middenpositie zijn verschillende insteken mogelijk: een calvinistische, activistisch aandoende benadering (‘veranderen die cultuur!’); een rooms-katholieke, harmonische insteek (‘aansluiten bij de cultuur!’) en een lutherse, die de verhouding kerk-cultuur vooral als een paradox ervaart. (‘Ze lijken wel tegengesteld, hoe komt dat toch?’)

De insteek die je kiest, hangt veelal van praktische factoren af. In min of meer ‘christelijke’ culturen kom je het model ‘Christus tegen de cultuur’ nauwelijks tegen. Zo is in bijvoorbeeld Duitsland en Italië nog altijd een sterke band kerk-overheid. Gaan kerk en cultuur sterker uiteen, zoals in Nederland, dan gaan ook de reacties verschillen. De één probeert te redden wat er te redden valt, bijvoorbeeld op het terrein van de zondagsheligen, de medische ethiek of de vrijheid van onderwijs. Een ander – zoals voormalig PKN-scriba Arjan Plaisier – vindt dat de kerk zich moet voorbereiden op een bestaan in de marge. Weer anderen verwelkomen de veranderende maatschappelijke moraal en voorzien haar waar nodig van een theologische basis, zoals gebeurde door protestantse theologen bij de legalisering van euthanasie in de tachtiger jaren.

Desondanks lijkt mij de ‘kerk van het midden’ nog steeds een wenselijk model, omdat de kerk de cultuur daarin het meest serieus neemt. Laten we een concreet voorbeeld nemen: het pleidooi van een aantal opiniemakers voor een pil bij ‘voltooid leven’. De vragen die vanuit die ‘kerk van het midden’ gesteld zouden mogen worden zijn: ‘Wat

wordt daarmee bedoeld? Welke verwachtingen en angsten hebben mensen als ze aan de hoge ouderdom denken? Waarom zou je eigenlijk van anderen verwachten dat ze jou aan dodelijke middelen helpen? Wat doet een zelfdoding met iemands omgeving? En wat doet het aanbod van een zelfgekozen dood op termijn met een samenleving?’

Moraal in de samenleving

Onlangs pleitten minister Schippers en andere liberalen voor meer moraal in de samenleving. Wie goed luisterde, hoorde vooral een pleidooi voor vrijheid en tolerantie. Nu is het de kerk van het midden niet om kritiek om de kritiek te doen; maar evenmin zal zij haar licht onder de korenmaat moeten steken. In mijn visie is dit pleidooi van de liberalen een goed moment om het gesprek aan te gaan. Aan weerszijden van de lijn religieus-niet religieus wordt immers de waarde van vrijheid en zelfbeschikking erkend. Tegelijkertijd valt te vrezen dat het streven naar maximale persoonlijke vrijheid alléén onvoldoende is om Nederland als samenleving bij elkaar te houden. Er moet vlees op de liberale botten, boter bij de seculiere vis. Waaróm zou ik andermans vrijheden respecteren: alleen maar omdat zij mij dan ook met rust laten? Of misschien ook omdat het geweldig is om een samenleving te zijn? Waaróm zouden we mensen veiligheid bieden: omdat wij zelf in zo’n samenleving ook veiliger zijn? Of misschien ook omdat die ander een onschatbare waarde vertegenwoordigt, los van hoe ikzelf behandeld zal worden? Waaróm zouden we een solidaire samenleving zijn: om iedereen het zijne te geven, of misschien ook vanuit de ervaring dat ons leven een geschenk is? Een liberale moraal is wat mij betreft een beginpunt, geen eindpunt.

Medische ethiek

Dat het geloof kan bijdragen aan het debat over ethische, en met name medisch-ethische zaken, wil ik nu nader bekijken aan de hand van de

Amerikaanse theoloog James M. Gustafson. Gustafson beschrijft vier bijdragen die het geloof aan dat debat zou kunnen leveren. Voorafgaand daaraan benadrukt hij echter dat het de taak van een christen is om voortdurend naar de ander te luisteren: Wie is hij of zij? Om welke redenen neemt iemand een bepaalde positie in? Maar hoewel hij of zij steeds op zoek is naar consensus, noemt Gustafson ook een aantal *unique selling points* van het christendom: punten die kunnen helpen om je maatschappelijk te engageren en je oor er te luisteren te leggen, die anderen kunnen helpen om jou beter te begrijpen, en die misschien ook kunnen bijdragen aan wat ik ‘maatschappelijke inspiratie’ zou noemen.

Hamvraag

Ten eerste geeft de Bijbel antwoord op de ‘hamvraag’ in de ethiek: ‘Waarom zou ik moreel zijn?’ Waaróm interesseert het lot van de ander ons, waaróm gedragen we ons netjes? Natuurlijk zijn er eigenbelang, gewoonte, schaamte, angst om met justitie in aanraking te komen, angst voor afwijzing. Maar er zijn ook diepere redenen om het goede te doen, ook als dat bij anderen niet direct *praise* oplevert en ook als immoreel handelen zelfs gunstiger zou uitpakken: dankbaarheid bijvoorbeeld voor het leven dat je gegeven is en voor de zorg die je van God ontvangt. Vertrouwen dat het goede dat je doet, eeuwigheidswaarde heeft. Het besef dat het menselijk bestaan onderdeel is van een groter, liefdevol en creatief plan. Misschien – ook dat moet gezegd, al is het voor sommigen minder aantrekkelijk – ook het besef dat we voor de fouten die we maken ooit verantwoording zullen moeten afleggen. Dat onrecht niet ongezien blijft. Al in de eerste eeuwen na Christus organiseerde de kerk gezondheidszorg voor iedereen die dat nodig had. Er werden al vroeg complete ‘hospitaalsteden’ gebouwd. Tot in de negentiende eeuw was de organisatie van de ziekenzorg in handen van religieuzen. Mij lijkt dat het belang van deze

“ Er moet vlees op de liberale botten, boter bij de seculiere vis.

motivatie voor de medische ethiek nauwelijks kan worden overschat.

Hart en ziel

Ten tweede kan religie ons waarden en normen aanreiken die ‘meer dan het gewone’ zijn. Denk aan het tiende gebod, waarin staat dat we zelfs niet jaloers moeten zijn, en denk aan de Bergrede en de Brieven van de Apostelen met oproepen om vriend én vijand te vergeven, sober te leven, geweld te mijden, ‘de tweede mijl te gaan’. Natuurlijk is dat geen reden om het onmogelijke van zorgverleners te vragen. (‘Zegt Jezus niet dat we ook de andere wang moeten toekeren? Welnu, stel dan geen looneisen meer!’). Maar de christelijke ethiek vraagt om zorg met hart en ziel, en om een focus op de mens in plaats van op procedures. ‘Je behandelt niet een serie aandoeningen, je behandelt een patiënt’, aldus Annelies van Heijst in haar studie *Menslievende zorg*. Te vaak winnen protocollen het van de persoonlijke relatie tussen de patiënt en de zorgverlener. Bekend is dat zorgverleners een substantieel deel van hun tijd kwijt zijn aan administratieve taken. De excessen liggen voor het oprapen: de Inspectie voor de Gezondheidszorg stelt vast dat in een verpleeghuis van bepaalde medicijnen de houdbaarheidsdatum is verstreken en dat andere vrij toegankelijk in de koelkast staan. Als gevolg daarvan komt dit verpleeghuis als een probleeminstelling bekend te staan, maar over het

feit dat uitgerekend in deze instelling de bewoners zeer te spreken zijn over de persoonlijke bejegening door het personeel, hoor je de Inspectie niet. Ander voorbeeld: een medisch specialist maakt een inschattingfout waardoor een patiënt bijna komt te overlijden. De Raad van Bestuur wint juridisch advies in en drukt de specialist op het hart om geen excuses aan te bieden, omdat dit mogelijk kan leiden tot schadeclaims van deze en andere patiënten. Door de toon van de muziek – defensieve geneeskunde en proceduralisering – dreigt de zorg zijn specifieke karakter als zorg te verliezen.

Karakter

Ten derde ontleen we aan ons geloof verhalen die ons motiveren en ons karakter helpen vormen. Het je keurig aan de regels houden is één ding; een bewogen, mild en wijs mens zijn is een ander. De Bijbel en de christelijke traditie bevatten prachtige verhalen over mensen die ons een goed leven voordoen en tot karaktervorming inspireren: Ruth, die met haar schoonmoeder Noömi mee het onbekende land in trekt, Elia, die wenst te sterven en vervolgens door de raven wordt gevoed, Stefanus, die tijdens zijn stening bidt om vergeving voor de woedende menigte, en natuurlijk de verhalen van Jezus, hét beeld van iemand die bereid is om omwille van de liefde het zwaarste offer te brengen. Ook moderne verhalen kunnen hierin overigens van pas komen. Eén daarvan is de roman *The Miracle on the River Kwai*, waarin de hoofdpersoon Ernest Gordon verslag doet van het leven in een Japans gevangenenkamp bij de aanleg van de Birmaspoorweg. Te midden van de wreedheden zijn er enkele personen die de trend breken en zichzelf belangeloos voor anderen opofferen. Deze ervaringen helpen de hoofdpersoon niet alleen weer op de been: zij zijn voor hem de sleutel om te begrijpen welke waarde Jezus’ leven en dood voor mensen kan hebben. Een ander voorbeeld is de film *Les Intouchables* waarin de rijke, gehandicapte Fransman Philippe de Senegalese immigrant Driss

inhuurt als persoonlijk verzorger, wat leidt tot een ontroerende relatie van zorg, over grenzen heen. Zonder deze verhalen krijgt cynisme de overhand.

Wees er zuinig op

Ten vierde zal een religieus mens het hele bestaan anders interpreteren. De natuur wordt ineens ook schepping; kwetsbare mensen hebben misschien minder geluk gehad dan anderen, maar ook zij zijn honderd procent beelddragers van God; het leven is niet alleen een schitterend toeval, maar ook een door God en anderen liefdevol geschonken gave. Nu hoor ik regelmatig: ‘prima dat gelovigen het leven als gave zien, maar laten ze mij er niet mee lastigvallen.’ Dat lijkt me onterecht. ‘Het leven als gave’ is iets wat bijna ieder mens, religieus of niet, op enig moment ervaart. En als dat niet zo is, moeten wij dat wat mij betreft maar weer eens agenderen. Uitsluitend over het leven praten in termen van vrijheid, maakbaarheid en individuele rechten negeert een ervaring die evenzeer menselijk is: Gaston van de PostcodeLoterij die bij jou op de stoep staat met de straatprijs en je de sleutels van een gloednieuwe BMW overhandigt. ‘Mag ik hem besturen?’ ‘Jazeker, maar wees er zuinig op.’

Prof. dr. Theo Boer is universitair docent ethiek aan de Protestantse Theologische Universiteit Groningen en bijzonder hoogleraar op de Lindeboom Leerstoel Ethiek van de Zorg aan de Theologische Universiteit Kampen.

Maar wat is waarde?

De arts, de Raad van Kerken en het levenseinde

Yfke Nawijn - bewerking Dio van Maaren

‘De kerken mogen zich meer laten horen in het maatschappelijke debat over vragen rondom het levenseinde, niet omdat ze één antwoord hebben, maar juist om te bevragen op zingeving. Als arts word ik geconfronteerd met dit debat, en als gelovige denk ik zelf na over de vraag wat ik daar nu van vind. Ik heb natuurlijk mijn eigen standpunten gevormd, maar ik miste duidelijk de voeding vanuit de kerk.’ Aan het woord is Nienke Nieuwenhuizen, specialist ouderengeneeskunde.

Het valt Nieuwenhuizen op dat de dominante stem in het debat komt van de Nederlandse Vereniging voor het Vrijwillig Levenseinde (NVVE) en humanistische instellingen, die proactief bezig zijn met euthanasie en het vrijwillig levenseinde. Maar de kerken zijn stil rondom dit onderwerp. ‘Dus heb ik me bij onze bisschop vervoegd en die heeft mij uitgenodigd bij de Raad van Kerken. Iedereen daar was zich ervan bewust dat het gesprek gevoerd moet worden en wel op een andere manier dan het al eeuwen gebeurt. Ze moet veel meer bevragen en meedenken.’ De Raad van Kerken stelt nu ook een werkgroep ‘Waarde van het menselijk leven’ in.

Wilsverklaring

Euthanasie kan wat Nieuwenhuizen betreft een barmhartig handelen zijn, maar rond het levenseinde is ook andere zorg mogelijk, zoals goede palliatieve zorg en palliatieve sedatie. Dat is belangrijk om te benadrukken, vindt ze. ‘Er is nu een wat mij betreft minder goede ontwikkeling, waarin mensen gestimuleerd worden om wilsverklaringen te schrijven. Ik vind het een slechte naam voor zo’n document. Met een wilsverklaring zeg je ‘Ik wil dit’, maar het geeft geen ruimte voor gesprek. Liever spreek ik van een ‘wensverklaring’, waarin je aangeeft wat je zou wensen voor jezelf. Bijna iedereen schrijft op dat hij geen pijn wil hebben, niet in een verpleeghuis wil wonen en niet dement wil worden. Dat is logisch en het past in onze samenleving, waarin je het idee hebt dat als je het maar opgeschreven hebt, het ook geregeld is. Maar dat is natuurlijk niet zo. Wat voor mij als arts belangrijk is, als het gaat om levensbeëindiging, is dat ik zeker weet dat ik doe wat die persoon ten diepste wenst, dat ik dat kan rijmen met wat ik als dokter verplicht ben en met hoe ik zelf in het leven sta.’

Perspectief van kerken

De rol die kerken kunnen spelen, gaat wat Nieuwenhuizen betreft vooral over zingeving. ‘Kerken kunnen daar hele zinnige dingen over zeggen. Ze kunnen mensen helpen om na te denken over wie ze zijn, wat de waarde van iemands leven is. ‘Ik wil waardig sterven’ wordt heel vaak gezegd, maar het gaat eigenlijk vaker over een waardig leven.’ Daar gaat de commissie van de Raad van Kerken zich ook juist mee bezig houden. De Raad wil dat de commissie de liberale en de terughoudende flanken van de kerken bij elkaar houdt. Maar kan die commissie dan wel uitspraken doen? ‘De uitdaging is dat het gaat om het gesprek’, antwoordt Nieuwenhuizen. ‘Als je met elkaar het gesprek aan kunt gaan, waarbij je elkaar leert horen en zien, dan heb je al veel gewonnen. Als het liberale en het meer traditionele standpunt respectvol met elkaar gedeeld en onderbouwd worden, dan moet dat kunnen. Er is ook niet één antwoord.’ Kerken kunnen volgens Nieuwenhuizen een ander perspectief laten zien naast de dominante visie in de samenleving waarin de belangrijkste waarden vooral maakbaarheid, productiviteit, efficiëntie, kostenbeheersing en eigen regie zijn. ‘Onze waarde ontvangen we vooral van een ander. Ik hoor van bijna iedere oudere die ik spreek de vraag wat het leven voor zin heeft. Want

ouderen horen voortdurend dat ze duur zijn, dat ze een last zijn. Maar welke boodschap geven we ze dan aan hen? En trouwens ook aan onze kinderen? We moeten naar een ander waardenperspectief en dat zal wel even moeizaam worden. Dat het niet altijd gaat over productie, maar over de intrinsieke waarde, die ieder mens heeft. Dat is natuurlijk een heel christelijk uitgangspunt. Ja, dat zit bij mij wel ingebakken.’

Verhalen vertellen

Behalve voor de kerken ziet Nieuwenhuizen ook een rol voor professionals in de gezondheidszorg: ‘Meer verhalen vertellen, meer het goede laten zien, hoewel dat moeilijk is. De dood is niet altijd de enige oplossing. Mensen hoeven niet bang te zijn voor het verpleeghuis. Niemand wil naar het verpleeghuis, ik ook niet, maar als je iets hebt en het komt er toch van, dan moet het verpleeghuis wel kwaliteit van leven bieden, dat moeten we als maatschappij goed regelen. Dat we zoeken naar waarde en ook in situaties van afhankelijkheid goede dingen doen voor mensen.’

Voeden van de politiek

Voor de commissie van de Raad van Kerken ziet ze een taak om de politiek te voeden. ‘Politiek wordt

gevoed vanuit geluiden uit de maatschappij. Kennelijk is nu de NVVE de meest door de politiek gehoorde club, maar kerken kunnen bijdragen aan een meer evenwichtig debat en een meer evenwichtige ontwikkeling van onze maatschappij.’ Nieuwenhuizen ziet voor zich hoe de commissie een conferentie met verschillende politieke partijen belegt. ‘Hoe mooi zou het zijn als de Raad van Kerken, met al die verschillende kerkgemeenschappen, samen met ál die verschillende politieke stromingen eerlijk dat debat aangaat. Dat zou toch hartstikke mooi zijn?’

Nienke Nieuwenhuizen is voorzitter van de beroepsvereniging van specialisten ouderengeneeskunde en sociaal geriaters en is lid van de oud-katholieke parochie in Hilversum.

Deze tekst is een bewerking van een artikel door Yfke Nawijn, dat in oktober verscheen in ‘De Linker Wang’, een uitgave van de gelijknamige landelijke religiewerkgroep van GroenLinks.

Zowel Theo Boer als Nienke Nieuwenhuizen werkten mee aan de serie ‘Dood voor beginners’, uitgezonden door de EO/IKON in 2014. Kijk hier voor de aflevering met hen beiden: www.npo.nl/dood-voor-beginners/12-10-2014/VPWON_1231675

1 H. Richard Niebuhr, *Christ and Culture*. San Francisco: Harper 1951.

2 Vgl. Theo Boer en Stef Groenewoud, *Vroeg-christelijke denkers en hedendaagse morele zorgdilemma's*. Den Haag: ZonMW 2011.

3 Annelies van Heijst, *Menslievende zorg. Een ethische kijk op professionaliteit*. Kampen: Kok 2005.

4 Ernest Gordon, *Miracle on the River Kwai*. New York: Fount 1995.

5 *Les Intouchables*, geregisseerd door Olivier Nakache & Éric Toledano, Gaumont/Weinstein 2011.

6 Vgl. Theo Boer en Angela Roothaan (red.), *Gegeven. Ethische essays over het leven als gave*. Zoetermeer: Boekencentrum, 2003.

Verlost van het Lichaam?

Nadenken over sekse en gender

Ari Troost

Bijbel, kerk, seksualiteit, gender... Een lastig rijtje. Genoeg om een stroom aan emoties los te maken. Kerken liggen onder vuur vanwege talloze misbruikschandalen. Homoseksualiteit is lang niet in alle kerken geaccepteerd. Nog altijd zijn er kerken die weigeren vrouwen toe te laten tot hun ambten. En transgender mannen en vrouwen zijn bepaald niet overal welkom. Gelukkig is er wel beweging in de kerken te bespeuren. Een programma als 'Love me gender,' door de EO uitgezonden, is een teken dat er meer ruimte ontstaat. De remonstranten adverteerden een tijdje met de poster 'Mijn God trouwt ook homo's.' En inderdaad, voor wie tegenwoordig een kerk zoekt, is de omgang met seksualiteit en gender vaak een criterium.

Vriendje

Zou dat iets van onze tijd zijn, dat seksualiteit en gender zo belangrijk zijn in de kerk? Ik durf het niet te zeggen, maar wel herinner ik me een gesprekje uit mijn jeugd, begin jaren zeventig. Ik was een kind van een jaar of elf en speelde buiten met een vriendje. We hadden het over kerk (het was echt een andere tijd!). Ik zei: 'Ik ben oud-katholiek.' 'Wat is dat dan?' zei vriendje. 'Nou, wij hebben niet de paus. En bij ons mogen priesters trouwen.' 'O,' zei vriendje, 'dan is het goed.' Kijk, zulke gesprekjes, toen al, op dat niveau. Je kunt er nu om lachen. Maar het is, althans in mijn ogen, een trefzekere samenvatting van wat oud-katholiek toen was. En van de vreemde rol die seksualiteit toen ook al speelde als het om kerk ging.

Nature or nurture

Voor ik verder ga is het misschien goed eerst wat aan begripsverheldering te doen. We onderscheiden tussen sekse en gender. Sekse is het verschil tussen man en vrouw. Het is een biologisch begrip, dat verder niets zegt over de manier waarop je je man of vrouw zijn beleeft. Nu is het zo dat in onze

cultuur betekenis wordt gegeven aan het man of vrouw zijn. Dat begint al meteen bij je geboorte: als er twee baby's vredig in hun wiegje liggen te slapen, is de ene, duidelijk herkenbaar aan zijn blauwe pakje, al gauw een stoere boy, de ander, herkenbaar aan het roze pakje, meteen een heel lief meisje. Het menselijk lichaam is cultureel bezet gebied, we spreken in dit verband van gender. Zo kon Simone de Beauvoir zeggen dat je niet als vrouw geboren wordt, maar tot vrouw gemaakt. Het verschil tussen sekse en gender ligt niet helemaal vast. Er is discussie over de vraag in hoeverre het lichaam al met de geboorte zoiets als vrouwelijk of mannelijk gedrag heeft meegekregen. Natuur of opvoeding, 'nature or nurture,' waar ligt de grens? Dit is een vraag die in de wijsgerige antropologie, maar ook binnen kerk en theologie speelt.

“**Meneer, waarom doen we er dan tegenwoordig zo moeilijk over?**”

Onderscheid

'God schiep de mens (...) mannelijk en vrouwelijk schiep hij hen' (Gen. 1:27). Maar wat zegt dat? Is hiermee het onderscheid gegeven naar sekse? Of zit hier ook iets in van gender? Schiep God hen met mannelijk of vrouwelijk gedrag? Met een taakverdeling over wat mannen of vrouwen horen te doen? Als je vlot door allerlei Bijbelteksten gaat, zou je denken dat met de schepping van man en vrouw ook hun gedrag bepaald is. In streng protestantse kring kon je (kun je nog?) horen 'dat het de Heere een gruwel is, als man en vrouw niet onderscheiden zijn.' In de Rooms-Katholieke Kerk wordt de uitsluiting van vrouwen uit het ambt of de uitsluiting van transgenders uit kerkelijke functies verdedigd met het argument dat je 'intrinsiek' man of vrouw bent.

Denkbouwwerk

Als je zo denkt, met een beroep op schepping of natuur, dan liggen de zaken behoorlijk vast. Dan legitimeer je met de autoriteit van God en Schrift een hele manier van denken. Zo'n samenhangende manier van denken waar je niet uit kunt stappen zonder dat het hele bouwwerk van je denken omvalt, heet een paradigma. Een paradigma kan veranderen, dat heet een paradigmaverschuiving, een *paradigm shift*. Zoiets gebeurt meestal niet vanzelf. Het gebeurt als er zoveel verandert om je heen, dat het denkbouwwerk onhoudbaar begint te worden. Wat we nu zien gebeuren is, dat de kerken onder druk van maatschappelijke ontwikkelingen voor de keus staan hun paradigma opnieuw te doordenken. Sommige kerken doen dat ook, andere zetten hun hakken in het zand. Zelf denk ik dat we wel moeten. We moeten ons paradigma opnieuw doordenken, willen we niet het geheim van God missen. En willen we niet onze roeping missen. Laat ik dit uitleggen.

Moelijk doen

Als leraar klassieke talen zie ik veel leerlingen voorbijkomen. We lezen samen de oude teksten, van Plato en Euripides, van Livius en Cicero en nog veel meer. Dan hebben we het niet alleen over grammatica, maar ook over de cultuur van die tijd. Bijvoorbeeld over wat het was om in die tijd vrouw of man te zijn. Wat opvalt: in de Oudheid was gender gebaseerd op je gedrag. Wie goed kon spreken, goed kon schrijven, zich beheerst wist te gedragen, zich niet liet meeslepen door de massa of de waan van de dag, die gedroeg zich mannelijk, of het nu een man was of een vrouw. Je gedrag bepaalde wie of wat je was. Voor mijn leerlingen is dit altijd weer een bijzondere ontdekking: ‘Meneer, waarom doen we er dan tegenwoordig zo moeilijk over?’ En inderdaad, we doen er nu moeilijk over. Wie tegenwoordig ervaart dat zijn/haar sekse en gender niet goed samengaan, wat we noemen genderdysforie, kan voor een geslachtsveranderende operatie kiezen, dus een verandering van je lichaam. Dat zouden ze in de Oudheid niet begrijpen. Toen bepaalde je gedrag of je als man of vrouw werd gezien. Tegenwoordig bepaalt je lichaam hoe je je hebt te gedragen, wat je wel of niet kan of mag.

Stukje reformatie

Het is belangrijk om vast te stellen dat in de Oudheid, dat is in de tijd waarin het Nieuwe Testament tot stand kwam en de kerk vorm kreeg, met betrekking tot gender een volstrekt ander paradigma gold dan tegenwoordig. Het beroep op een intrinsiek man/vrouw zijn, dat met de natuur of de schepping gegeven zou zijn, is een onhoudbare positie. Onhoudbaar, want anachronistisch. We leggen een modern paradigma op aan de Bijbel. Nu is er in de OKK in de jaren negentig gediscussieerd over het openstellen van het gewijde ambt voor mannen en vrouwen. Ik was erbij, voor een deel. Het duurde

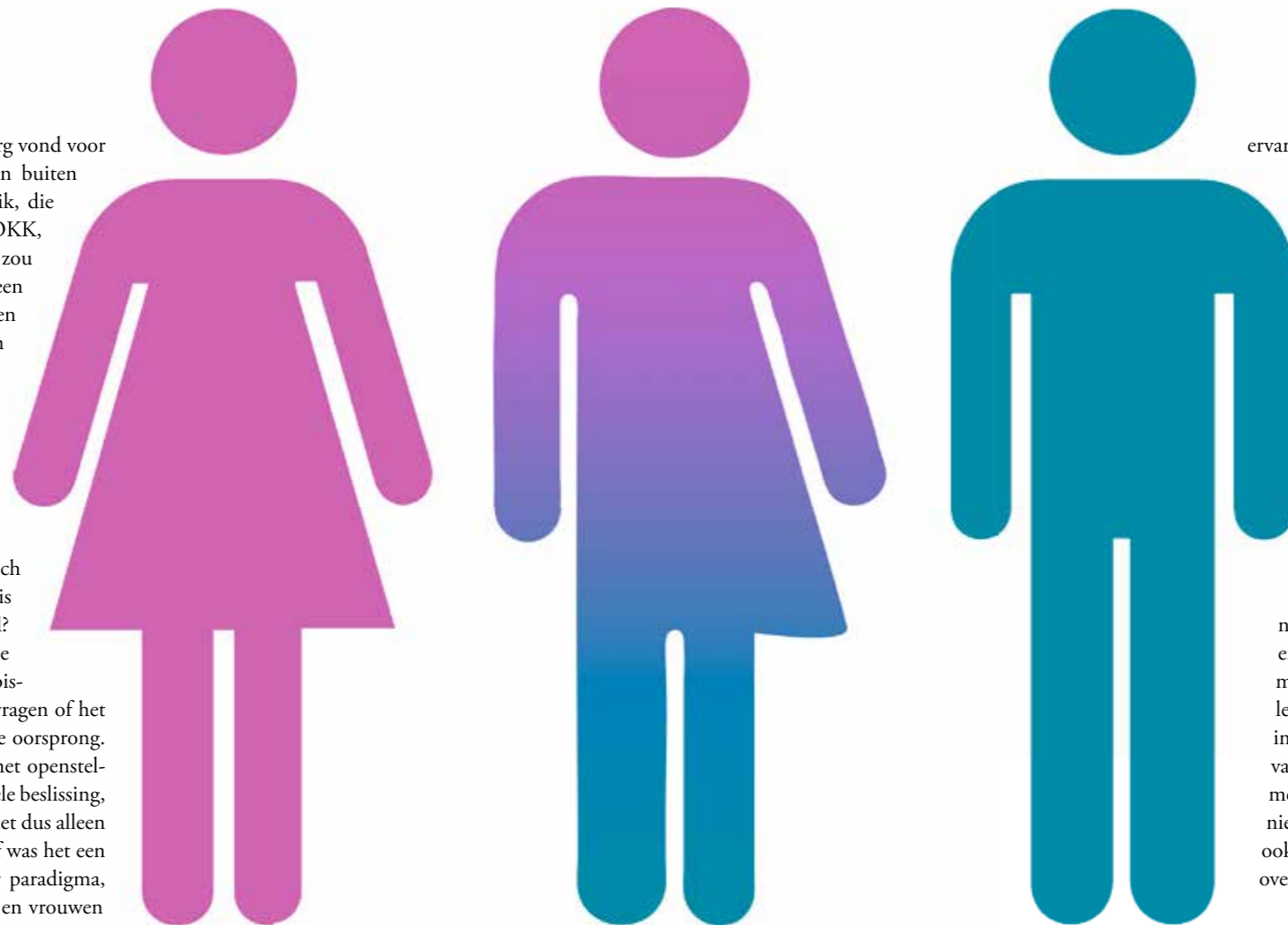
me te lang. Niet alleen omdat ik het erg vond voor de getalenteerde vrouwen die gewoon buiten werden gehouden, maar ook omdat ik, die werd opgeleid voor het ambt in de OKK, niet kon verdragen dat ik een ambt zou bekleden op grond waarvan ik ‘dus’ een man zou zijn. Zoals zoveel jonge mensen tegenwoordig wilde ik zelf mijn eigen gender ontdekken. Daarvoor wilde ik niet aangesproken worden op mijn sekse. Zo koos ik ervoor predikant te worden, dat stukje reformatie leek me toen noodzakelijk.

Incidenteel?

Niet lang daarna werd het ambt toch opengesteld. Maar, vraag ik mij af, is het denken dan nu ook opengesteld? Het was dapper van de OKK dit stukje *paradigm shift* door te maken. Zoals bisschop Joris stelt, moet je je blijven afvragen of het geloof van nu nog steeds klopt met de oorsprong. Dat is de vraag die nu voorligt. Was het openstellen van het gewijde ambt een incidentele beslissing, wellicht onder druk van buiten? Was het dus alleen een ambtelijk of liturgisch verhaal? Of was het een uiting van een keuze voor een ander paradigma, een manier van denken over mannen en vrouwen nu, op grond van een ideaal van beleefd geloof?

Individualisme

Wat me opvalt, nu ik sinds enige jaren het contact met de Oud-Katholieke Kerk weer gevonden heb, is het individualisme. Dat lijkt voort te komen uit het gevoel dat de kerk niet moet oordelen over ieders persoonlijke geloof. Dat is begrijpelijk. Het sluit ook wonderwel aan bij de vanouds jansenistische nadruk op een persoonlijke morele verantwoordelijkheid. Maar individualisme is geen basis voor een geloof dat een boodschap heeft aan/

voor cultuur en samenleving. Juist als het gaat om sekse en gender wordt nu kritisch naar de kerk gekeken. Wat hebben we te melden? Is er iets ontstaan van een ander paradigma, van waaruit het hele spreken over man/vrouw vanaf de basis opnieuw wordt doordacht en van waaruit de kerk de samenleving tegemoet treedt? Wetenschappelijker gezegd: kwam er een nieuwe oud-katholieke antropologie?

Geheim van God

Een beginpunt voor zo'n doordenking zou kunnen liggen in de uitspraak van Paulus, dat in Christus mannelijk noch vrouwelijk is (Gal. 3: 28). Dat is een uitspraak die in lijn is met het denken in de Oudheid. Natuurlijk zijn er wel degelijk mannen en vrouwen, ook in Christus. Dat is het punt niet. Waar het om gaat is dat er geen sprake meer hoeft te zijn van wat als typisch mannelijk of vrouwelijk

ervaren wordt. Tegenover de pijn en de moeite, het zichzelf overschreeuwen en de verwarring, die ik zie bij zoveel jonge mensen die bezig zijn hun eigen gender te ontwikkelen, zou ik de verlossing van het lichaam willen stellen. Je bent niet gereduceerd tot je lichaam. Je lichaam zal niet bepalen wat voor werk je mag doen, hoe je je moet gedragen, hoe je moet spreken, wat voor kleren je aan zult trekken, met wie je je liefde wilt delen. Vanuit de kerk kunnen we zeggen: je bent verlost naar ziel en naar lichaam. Dat is bevrijding, maar ook een opdracht. De opdracht namelijk om ook het hele maatschappelijke bestaan opnieuw te doordenken. Wat betekent het dan, dat we niet tot ons lichaam veroordeeld zijn? Dan is er niet alleen geen onderscheid naar geslacht, maar ook niet naar huidskleur, evenmin naar leeftijd of naar gezondheid, zelfs niet naar intelligentie of vaardigheden. Het geheim van God schuilt juist in de veelzijdigheid van mensen. Dat heeft gevolgen voor je denken, niet alleen over seksualiteit en huwelijk, maar ook over onze economie, over duurzaamheid, over onze hele samenleving.

Menswording

Er zit nog wel een addertje onder het gras. In Christus is mannelijk, noch vrouwelijk. Dat klopt. Maar er was in de Oudheid wel een ideaal. Dat ideaal was een idee van supra-mannelijkheid. Dat wil zeggen dat mannen en vrouwen beiden uiteindelijk streefden naar een soort transcendent mannelijkheid, een abstract ideaal van om kunnen gaan met het gesproken en geschreven woord. Je ziet dat bijvoorbeeld in het Evangelie volgens Lukas. Meteen in de inleiding moet Theophilus de betrouwbaarheid van het woord inzien. Dat zullen

de mensen in de Oudheid begrepen en gewaardeerd hebben. Het bijzondere van het evangelie is echter dat die abstractie meteen teruggebogen wordt naar de incarnatie, de menswording. Ongetwijfeld kunnen we daarin de invloed herkennen van de Thora, van het Joodse spoor in de vroege christelijke beweging. De Gezegende, die ook de Onnoembare is, krijgt toch altijd handen en voeten door mensen. Het Evangelie volgens Lukas herkent de betrouwbaarheid van het woord in de verlichting van het lijden van concrete mensen.

Uitgestoken hand

Dat is, denk ik, wat we te bieden hebben als kerk nú, als het gaat om sekse en gender. Dat is ons antwoord op de zoektocht van zoveel mensen. Je bent niet veroordeeld tot je lichaam, je lichaam zal niet bepalen wie of wat je bent. Maar het lichaam is er wel, en het doet ook mee, daaraan herinnert ons deze zo lichaamsgerichte samenleving. Je gedrag, wat je doet, de keuzes die je maakt, die maken je mede tot wie je bent. Die krijgen gestalte in je lichaam, als een uitgestoken hand, met voeten die nieuwe wegen inslaan. Een lichaam dat voor anderen kan zijn ‘een lichaam méér, tegen de lange duur’.*

Ari Troost studeerde theologie in Utrecht en Nijmegen, klassieke talen en culturen in Groningen, werkt als docent klassieke talen bij Ubbo Emmius Stadskaanaal, promoveert bij Professor Peter-Ben Smit op een onderzoek naar manieren om Lukas 1-2 te lezen, met name vanuit het perspectief van sekse en gender en is predikant in de Protestantse Kerk.

* (Huub Oosterhuis, *Voordat ik bomen zag. Verzameld Liedboek* (Z.pl.: Kok / Halewijn, 20052), 777-79)

Verantwoordelijkheid nemen Boek van Jonathan Sacks

Het nemen van verantwoordelijkheid is de kerntaak van godsdienst en hét centrale thema van de Thora. Dat stelt rabbijn Jonathan Sacks in het binnenkort te verschijnen boek 'Een gebroken wereld heel maken', een vertaling van *To heal a fractured world* uit 2005. Sacks verwoordt een ethiek van verantwoordelijkheid die midden in het leven staat én die op diepgaande wijze doortrokken is van Bijbel, joodse traditie, theologie alsook van het werk van filosofen en van ethici uit andere culturen. Volgens de rabbijn is het in het huidige religieuze en politieke klimaat van groot belang te beseffen 'dat wij door onze daden uitdrukking geven aan ons geloof en het geloof waarmaken in het leven van anderen en in de wereld.' Jonathan Sacks (1948) is emeritus opperrabbijn van Groot-Brittannië en lid van het Britse Hogerhuis. In 2016 ontving hij de Templetonprijs voor zijn levensbeschouwelijke bijdrage aan het maatschappelijke debat en zijn rol in de interreligieuze dialoog. De boekpresentatie vindt plaats op 22 november in Amsterdam. Meer informatie bij uitgever Skandalon: www.skandalon.nl.

Afslaan verkeer Bezinnen en verder

'Kun jij in een paar woorden op een affiche aan de kerkdeur aan voorbijgangers duidelijk maken wat er in de Oud-Katholieke Kerk voor bijzonder is? Met deze vraag gingen op 3 september ongeveer tachtig mensen aan de slag op een bezinningsdag in Hilversum om een affiche te maken. Uit alle parochies van het land waren zij gekomen om te spreken over 'de ziel van de kerk'. Op synodes gaat het vaak om organisatiestructuren en benodigde middelen, om beleidsplannen en centjes. Maar nu betrof het de kern van de zaak, oftewel de ziel. Waar je het allemaal om doet: de motivatie van je kerkelijke betrokkenheid.' Aldus pastoor Henk Schoon in de nieuwsbrief van de parochie in oprichting van de H.Elia. In Mijdrecht gaat men in januari 2017 verder met het verkennen van de ziel in eigen parochie. Dat nieuwe jaar is speciaal, het is het laatste van de vierjarige periode om als geloofsgemeenschap te groeien van statie naar de feitelijke oprichting van een parochie.

<http://derondevenen.okkn.nl>

Kom niet naar de kerk Verleidingen

Deerde verleiding: zet je financieel in
Snel, maar waar: ander geld gaat het niet. Ook financieel zijn we samen verantwoordelijk voor het voortbestaan van onze parochie en van de kerk. Schakel met de mensen om ons heen, discussieer, bespreek de doelen, afstemmen en bereidheid van de gemeenschap en haar bestuursleden.

Praktisch:
We vragen je om te denken met de kerk. Kerkleden en de parochie te helpen financieel haar bestuursleden te dragen. Schakel je met andere mensen om te denken en willen denken. Denk dan ook weer om aan je parochie. We vragen je niet om meer dan je hebt of meer dan je kunt geven, maar wel om te helpen.

Praktisch:
We vragen je om te denken met de kerk. Kerkleden en de parochie te helpen financieel haar bestuursleden te dragen. Schakel je met andere mensen om te denken en willen denken. Denk dan ook weer om aan je parochie. We vragen je niet om meer dan je hebt of meer dan je kunt geven, maar wel om te helpen.

Vierde verleiding: zoek verdieping
Niet alleen praktisch en verantwoord hebben we elkaar nodig, maar ook om de verdieping te zoeken. Door samen te groeien en te discussiëren, door verhalen te lezen uit de Bijbel en van elkaar, door andere verhalen van mensen mee te maken, door te zingen.

Ook die kunnen we niet alleen, maar willen we met elkaar, we weten samen is het veel leuker en gezonder.

Praktisch:
We vragen je om te bedenken waar jij behalve aan het werk en wat jij graag zou willen. Dan vragen we je om te kijken naar de lijn van groepen, kerken en activiteiten die in de bijbel staan om te zien of er ook voor je geldt. Het is oké te zeggen dat je graag zou willen of dat je niet meer contact op wilt nemen van de parochie, dat kunnen we helpen wat we mogelijk is.

De oud-katholieke parochie van Utrecht: een verleiding waar u hopelijk met open ogen en met het volle verstand door getrokken wordt!

Het spel van verleiding

oud-katholieke parochie van Utrecht

Met 'De kunst van verleiding' benadert het kerkbestuur in Utrecht haar parochianen. In een folder worden vier verleidingen gepresenteerd. Niet om de lezer in te palmen, maar om hem/haar deelgenoot te laten zijn van de gemeenschap van Jezus. Vier uitdagingen om op in te gaan. De eerste is de diensten mee te vieren. Dat kan gezien worden als naar de kerk komen, maar 'logischer is het te zien als het vieren van het hart van hetgeen we de hele week zijn: lichaam van Christus. Op zondag ontvangen we de ruimte om te zijn wie we mogen zijn.' Elke verleiding wordt omschreven en voorzien van een praktische aanvulling. Dan gaat het ook over talenten en vaardigheden, over samen (financiële) lasten dragen, over enthousiasme, delen, vrijwilligersgroepen en over verdieping. Een prikkelende aanpak, waarmee het kerkbestuur hoopt bij te dragen aan de opbouw van de parochie. Anders gezegd en om de titel boven dit stukje compleet te maken: Kom niet naar de kerk, maar wees de kerk!

<http://utrecht.okkn.nl>

Gouden jubileum

Op 8 oktober vierde Piet van der Steen zijn vijftigjarig jubileum als organist van de Ste. Gertrudiskathedraal in een orgelconcert met daarin onder andere de première van nieuw werk van componist Ad Wammes, gevolgd door een receptie. Op zondag 9 oktober werd een feestelijke mis van dankbaarheid gevierd, uiteraard voorafgegaan door orgelspel.

Officiële berichten

Het Collegiaal Bestuur heeft m.i.v. 1 september 2016:

• mw. A. Paasen, dhr. E.M.P.P. Verhey en de hoogeerw. heer drs. W.B. v.d. Velde eervol ontslag verleend als leden van de redactie van De Oud-Katholiek. Per diezelfde datum is mw. I.J. van Maaren-Spruit herbenoemd voor de periode van 1 jaar. Met ingang van 1 oktober 2016 is mw. Y. van Doesem herbenoemd voor de periode van 1 jaar en is mw. W.H.M. Kramer-Aardenburg benoemd voor de periode van 1 jaar. Tevens is met ingang van 1 oktober 2016 de zeer-eerwaarde vrouw drs. M.J. Ridder benoemd voor de periode van vier jaar.

Namens het Collegiaal Bestuur,
M. Konings-Roobol, secretaris.

Colofon

De Oud-Katholiek is een periodieke uitgave van de Oud-Katholieke Kerk van Nederland, verschijnt zeven keer per jaar en wordt verspreid op alle oud-katholieke adressen in Nederland.

Redactie

Yvonne van Doesum, Robert Frede, Inge van Maaren, Louis Runhaar, Marieke Ridder, Wilma Kramer, Dio van Maaren.

Redactieadres

redactie@okkn.nl of:
Kamerlingh Onnesweg 167
1223 JE Hilversum

Vormgeving

Sync. Creatieve Producties, Hilversum

Productie

Nilsson, Goes
ISSN 0 167 3963

Redactiesluiting: 14 november 2016

De volgende Oud-Katholiek verschijnt half december

Agenda

05 november, Utrecht NOVA-dag

bokv.okkn.nl

19 november, Hilversum Synode

www.okkn.nl

24 november, Studiedag pastores

Abonnement

Bent u niet oud-katholiek maar wilt u deze uitgave wel graag ontvangen? Voor € 25,- per jaar zenden wij u het blad graag toe. Een briefje met volledige adresgegevens kan naar: registratie De Oud-Katholiek, Koningin Wilhelminalaan 3, 3818 HN Amersfoort. Of: info@okkn.nl

Giften welkom op: NL68 INGB 0000 2250 00 t.n.v. Oud-Katholieke Kerk van Nederland te Amersfoort.

Verantwoording foto's (voor zover bekend):

p1: Muurschildering Utrecht; p3: Patrick Hendry via Pexel; p1,7,16: Dio van Maaren; p8: Joris Vercammen; p9: Cees van der Steen; P11,12: Inge van Maaren; p14: Niek Stam; p17: Gerrit Albada; p18: Wikimedia, courtesy of the John D. & Catherine T. MacArthur Foundation-Behdel_2014; p24: Kira Perov. BlainSouthern and © Peter Mallett.

DE ACHTERKANT

Om nog even terug te komen op moderne kunst in de kerk (zie pagina 6-9): wie binnenkort Londen bezoekt, moet zeker gaan kijken in de St. Paul's Cathedral om het werk te zien van videokunstenaar Bill Viola, die in samenwerking met het Tate Museum en de Cathedral een tweetal

videoinstallaties maakte, die permanent in de kerk tentoongesteld worden: *Martyrs (Earth, Air, Fire, Water)* en *Mary* (waaruit bovenstaand beeld): bijzondere verbeeldingen van lijden en liefde in trouwerende tijden. Voor wie het niet zelf kan gaan zien: <http://billviolaatstpauls.com/#bill-viola>